

UCHWAŁA

24 lutego 2026 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący)

SSN Agnieszka Jurkowska-Chocyk

SSN Dariusz Pawłyszczke (sprawozdawca)

na posiedzeniu niejawnym 24 lutego 2026 r. w Warszawie
w sprawie z powództwa syndyka masy upadłości Bank S.A. w W.
przeciwko M. F.
o zapłatę
oraz powództwa wzajemnego M. F.
przeciwko syndykowi masy upadłości Bank S.A. w W.
o ustalenie,
na skutek przedstawienia przez Sąd Apelacyjny w Warszawie
postanowieniem z 8 lipca 2025 r., V ACa 2661/24,
zagadnienia prawnego:

„1. czy art. 96 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 614) w sprawie z powództwa syndyka masy upadłości o zapłatę może zostać uznany za *lex specialis* w stosunku do art. 203¹ § 2 k.p.c.,

2. czy potrącenie w upadłości staje się skuteczne dopiero z chwilą prawomocnego ustalenia i zatwierdzenia listy wierzytelności i czy sąd w procesie cywilnym powinien zawiesić zainicjowane przez syndyka postępowanie na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. do momentu rozstrzygnięcia w postępowaniu upadłościowym o skuteczności kompensaty”.

podjął uchwałę:

1. Artykuł 96 pr.upadł. i art. 203¹ § 1 k.p.c. nie są przepisami konkurencyjnymi. Skutkiem podniesienia zarzutu potrącenia po terminie określonym w art. 203¹ § 2 k.p.c. jest bezskuteczność tej

czynności procesowej (art. 167 k.p.c.). Skutkiem niezachowania terminu określonego w art. 96 pr.upadł. jest utrata prawa potrącenia.

2. Jeżeli nie nastąpiła utrata prawa potrącenia i zarzut potrącenia został podniesiony bez naruszenia ograniczeń z art. 203¹ k.p.c., sąd rozpoznający powództwo syndyka o wierzytelność upadłego powinien zawiesić postępowanie (art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c.) do czasu rozstrzygnięcia w postępowaniu upadłościowym o skuteczności zaliczenia wierzytelności pozwanego na poczet wierzytelności upadłego.

Agnieszka Jurkowska-Chocyk

Jacek Grela

Dariusz Pawłyszcz

r.g.ʹ

UZASADNIENIE

Zagadnienia prawne, wskazane w postanowieniu Sądu Apelacyjnego w Warszawie, zostały przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia w następującej sytuacji procesowej:

Sąd pierwszej instancji zasądził od pozwanego kredytobiorcy na rzecz powodowego banku 600 000 zł z odsetkami tytułem zwrotu sumy wypłaconej kredytobiorcy w wykonaniu nieważnej umowy kredytu oraz, na skutek powództwa wzajemnego, ustalił nieważność umowy kredytu zawartej przez strony i zasądził od banku na rzecz kredytobiorcy 54 531,06 franków szwajcarskich (CHF) tytułem zwrotu spłat kredytu dokonanych we frankach. Z wierzytelności dochodzonej przez bank kredytobiorca potrącił swoją wierzytelność w wysokości 386 096,96 zł tytułem zwrotu spłat dokonanych w złotych, lecz Sąd Okręgowy nie rozpoznał zarzutu potrącenia z przyczyn niezwiązanych z przedstawionymi zagadnieniami prawnymi.

Obie strony zaskarżyły wyrok Sądu pierwszej instancji, a w toku postępowania apelacyjnego została ogłoszona upadłość banku. Sąd Apelacyjny zawiesił postępowanie i podjął je z udziałem syndyka: w zakresie powództwa banku w całości, a w zakresie powództwa wzajemnego tylko co do żądania ustalenia nieważności umowy. Po ogłoszeniu upadłości banku kredytobiorca złożył syndykowi oświadczenie o potrąceniu z wierzytelnością banku swoich wierzytelności: w wysokości 496 284,98 zł (zawierającą wierzytelność w wysokości 386 096,96 zł przedstawioną do potrącenia w postępowaniu w pierwszej instancji) i w wysokości 70 036,70 CHF (przeliczonej na sumę 291 066,91 zł) – obie tytułem zwrotu spłat dokonanych w wykonaniu nieważnej umowy kredytu. Powołując się na oświadczenie złożone syndykowi kredytobiorca podniósł w toku postępowania apelacyjnego procesowy zarzut potrącenia.

Uzasadniając pierwsze z przedstawionych zagadnień prawnych, Sąd Apelacyjny wskazał, że zarzut potrącenia, o którym mowa w art. 203¹ k.p.c., można rozumieć na dwa sposoby. W węższym rozumieniu zarzut ten jest wyłącznie złożonym w toku procesu oświadczeniem o podwójnym charakterze: zarzutu procesowego (wywołującego skutki procesowe) i oświadczenia woli (wywołującego skutki materialnoprawne). Sąd pytający wskazał też na możliwość szerszego rozumienia tego pojęcia i objęcia nim także zarzutu wygaśnięcia dochodzonej przez powoda wierzytelności na skutek oświadczenia o potrąceniu złożonego poza procesem. Sąd pytający przychylił się do tego drugiego, szerszego rozumienia zarzutu potrącenia, powołując się przy tym na postanowienia SN z 13 grudnia 2024 r., I CSK 4426/23, i z 9 stycznia 2025 r. I CSK 2280/24. Zasadniczym argumentem na rzecz rozumienia przez zarzut potrącenia również powołania się w procesie na wygaśnięcie dochodzonej wierzytelności na skutek potrącenia jest - według Sądu Apelacyjnego - możliwość łatwego obejścia rygorów ustanowionych w art. 203¹ k.p.c., w przypadku ich ograniczenia do zarzutu potrącenia w węższym rozumieniu. Pozwany mógłby w tym celu złożyć w poza procesem oświadczenie o potrąceniu i powołać się w procesie wyłącznie na wygaśnięcie wierzytelności powoda przez potrącenie. To szersze rozumienie zarzutu potrącenia pociąga za sobą obowiązek sprawdzenia przez Sąd pytający, czy zarzut potrącenia, zgłoszony w postępowaniu apelacyjnym (tj. powołanie się na oświadczenie o potrąceniu złożone syndykowi poza procesem), został podniesiony zgodnie z ograniczeniami ustanowionymi w art. 203¹ k.p.c.

Jednocześnie Sąd Apelacyjny dostrzegł, że kolejne ograniczenie do podniesienia zarzutu potrącenia w zakresie czasowym zostało ustanowione w art. 96 pr.upadł., stanowiącym, że warunkiem skorzystania z prawa potrącenia jest złożenie o tym oświadczenia nie później niż przy zgłoszeniu wierzytelności. Sąd Apelacyjny stwierdził, że postępowanie upadłościowe jest rodzajem postępowania nieprocesowego, a tym samym skorzystanie z zarzutu potrącenia w tym postępowaniu jest czynnością w postępowaniu sądowym. Potrącenie w postępowaniu upadłościowym ma – według Sądu pytającego – podwójny charakter: jest oświadczeniem woli wywołującym skutki materialnoprawne i czynnością w postępowaniu sądowym, ze skutkami m.in. dla ustalenia listy wierzytelności.

Sąd Apelacyjny wskazał, że termin z art. 96 pr.upadł. jest terminem materialnoprawnym, a z art. 203¹ § 2 k.p.c. terminem procesowym, co zdaje się wskazywać na niedopuszczalność uznania art. 96 pr. upadł. *pro lege speciali* wobec art. 203¹ § 2 k.p.c. Jednak mimo to Sąd Apelacyjny zaproponował przyjęcie, że termin z art. 203¹ § 2 k.p.c. nie stosuje się do zarzutu potrącenia w procesie cywilnym, którego podstawę stanowi oświadczenie o potrąceniu złożone przez pozwanego, wierzyciela upadłego, w postępowaniu upadłościowym z uwagi na inne reguły temporalne zgłoszenia tego zarzutu. Czyli Sąd pytający opowiedział się za uznaniem art. 96 pr.upadł. za *lex specialis* w stosunku do art. 203¹ § 2 k.p.c., w zakresie terminu do powołania się na potrącenie.

Przyjęcie tej tezy powoduje powstanie drugiego z zagadnień przedstawionych przez Sąd Apelacyjny, a mianowicie czy sąd rozpoznający powództwo syndyka powinien zawiesić postępowanie na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. do chwili rozstrzygnięcia w postępowaniu upadłościowym o skuteczności potrącenia. Sąd pytający przytoczył następujące argumenty za każdą z dwóch odpowiedzi:

1. Za brakiem obowiązku zawieszenia postępowania przemawia to, że postanowienia w postępowaniu upadłościowym zapadają co do zasady wyłącznie dla celów postępowania upadłościowego, nie wiążą poza postępowaniem upadłościowym i nie mają powagi rzeczy osądzonej. Lista wierzytelności albo uwzględni potrącenie, albo go nie uwzględni. Skoro sąd rozpoznający powództwo

syndyka przeciwko dłużnikowi o wierzytelność należną upadłemu nie będzie związany listą wierzytelności, to nie ma potrzeby oczekiwania ma ustalenie listy wierzytelności w celu rozstrzygnięcia o potrąceniu.

2. Za zawieszeniem procesu przemawia to, że wierzytelność przysługująca przeciwko upadłemu może być dochodzona wyłącznie w trybie zgłoszenia jej w postępowaniu upadłościowym (wniosek z art. 145 pr.upadł. w zw. z art. 180 § 1 pkt 5 lit. b k.p.c.). Zatem sąd w procesie nie może orzec o skuteczności potrącenia i dlatego powinien wstrzymać się z wydaniem wyroku do zatwierdzenia przez sędziego-komisarza listy wierzytelności.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Sąd Apelacyjny nie objął swoimi pytaniami wykładni pojęcia zarzutu w art. 203¹ k.p.c. Jednak Sąd Najwyższy rozpoznając zagadnienie prawne na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. z urzędu bada, czy rozstrzygnięcie tego zagadnienia rzeczywiście jest konieczne do rozpoznania apelacji przez sąd pytający – i odmawia rozstrzygnięcia zagadnienia w przypadku braku tej konieczności. Przy tym przedstawione przez Sąd pytający możliwe zakresy stosowania art. 203¹ k.p.c. należy uzupełnić o trzeci pogląd, według którego zarzutem potrącenia w rozumieniu tego przepisu jest także powołanie się na zarzut wygaśnięcia dochodzonej wierzytelności na skutek oświadczenia o potrąceniu złożonego poza procesem, lecz tylko pod warunkiem, że oświadczenie o potrąceniu zostało złożone w toku procesu, a nie przed procesem (w orzeczeniach przyjmujących ten pogląd zazwyczaj wskazuje się, że rygorom z art. 203¹ k.p.c. podlegają oświadczenia o potrąceniu złożone po doręczeniu odpisu pozwu).

W sprawie rozpoznawanej przez Sąd pytający potrzeba rozstrzygnięcia o relacji art. 203¹ k.p.c. i art. 96 pr.upadł. powstaje zarówno przy przyjęciu tezy tego Sądu, że każde powołanie się na wygaśnięcie wierzytelności przez potrącenie podlega ograniczeniom z art. 203¹ k.p.c., jak przy przedstawionym wyżej poglądzie, że przepis ten nie obejmuje powołania się na oświadczenie o potrąceniu złożone przed procesem. Zatem do stwierdzenia potrzeby odpowiedzi na pierwsze z zadanych pytań wystarczy odrzucenie poglądu, że art. 203¹ k.p.c. w ogóle nie

stosuje się, jeżeli pozwany nie składa w piśmie procesowym oświadczenia o potrąceniu, a jedynie powołuje się w piśmie procesowym lub ustnie na rozprawie na pozaprocesowe oświadczenie o potrąceniu, niezależnie od czasu złożenia tego oświadczenia. Stosowanie art. 203¹ k.p.c., ograniczone tylko do oświadczeń o potrąceniu złożonych w piśmie procesowym, czyniłoby ten przepis martwym i niweczyłoby wolę ustawodawcy ograniczenia przedłużania procesu przez składanie przez pozwanych kolejnych oświadczeń o potrąceniu w trakcie procesu, aczkolwiek poza pismami procesowymi. Dlatego Sąd Najwyższy nie podziela tego najwęższego rozumienia pojęcia zarzutu potrącenia i nie zajmuje stanowiska co do zasadności wyłączenia z zakresu tego pojęcia powołania się na oświadczenie o potrąceniu złożone przed procesem, ponieważ stanowisko w tym zakresie nie jest konieczne do rozstrzygnięcia sprawy rozpoznawanej przez Sąd pytający.

2. Sąd Apelacyjny zasadnie stwierdził, że skutkiem podniesienia zarzutu potrącenia po terminie określonym w art. 203¹ § 2 k.p.c. jest bezskuteczność zarzutu na podstawie art. 167 k.p.c. Bezskuteczność oznacza, że sąd nie bierze tego zarzutu pod uwagę, aczkolwiek pismo procesowe zawierające ten zarzut pozostaje w aktach (nie podlega zwrotowi) i sąd bierze pod uwagę pozostałą treść pisma. Przy tym bezskuteczność zarzutu potrącenia nie ma wpływu na skuteczność materialnoprawną oświadczenia o potrąceniu zawartego w piśmie procesowym. Jeżeli są spełnione warunki z art. 498 § 1 k.c., a w przypadku upadłości powoda z art. 93-95 pr.upadł., to na skutek tego oświadczenia obie wierzytelności umarzają się nawzajem do wysokości wierzytelności niższej (art. 498 § 2 k.c.), i to ze skutkiem od chwili, kiedy potrącenie stało się możliwe (art. 499 k.c.).

Artykuł 203¹ k.p.c. stanowi *lex specialis* wobec art. 316 § 1 k.p.c., ponieważ ten drugi przepis nakazuje wydanie wyroku na podstawie stanu rzeczy w chwili zamknięcia rozprawy, a art. 203¹ k.p.c. nakazuje wyłączenie z tego stanu rzeczy umorzenia się wierzytelności przez potrącenie, które jest skuteczne na podstawie prawa materialnego, lecz zostało podniesione w procesie z naruszeniem art. 203¹ k.p.c. Innym przykładem wyjątku od art. 316 § 1 k.p.c. jest art. 843 § 3 k.p.c. Nawet jeżeli stan rzeczy czyni zasadnym powództwo przeciwegzekucyjne, lecz zasadność ta jest skutkiem okoliczności powołanej po wniesieniu pozwu, to powództwo podlega oddaleniu, co jednak nie zmienia skutków materialnoprawnych tego

pominiętego faktu i powód może wnieść kolejne powództwo przeciwegzekucyjne w oparciu o ten fakt. Z kolei potrącenie, pominięte na podstawie art. 203¹ k.p.c. przy wyrokowaniu, może być podstawą powództwa o pozbawienie wykonalności tak zapadłego wyroku (art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. *in fine*) oraz może być powoływane w każdym innym postępowaniu między stronami. Bezskuteczność na podstawie art. 167 k.p.c. dotyczy tylko czynności procesowej, czyli jest ograniczona do konkretnego procesu.

3. Równie zasadnie Sąd Apelacyjny stwierdził, że art. 96 pr.upadł. jest przepisem materialnoprawnym. Stanowi on, że dłużnik upadłego, który chce skorzystać z prawa potrącenia, składa o tym oświadczenie nie później niż przy zgłoszeniu wierzytelności w postępowaniu upadłościowym. Przepis ten nie określa wprost skutków zaniechania złożenia oświadczenia o chęci skorzystania z prawa potrącenia, lecz z samego brzmienia przepisu skutek ten wynika – jest nim utrata możliwości skorzystania z prawa potrącenia. Przy tym utrata ta nie jest ograniczona do postępowania upadłościowego, lecz następuje w stosunku do masy upadłości we wszystkich relacjach. W procesie z syndykiem sąd nie może uwzględnić potrącenia, jeżeli na podstawie art. 96 pr.upadł. pozwany utracił prawo do skorzystania z potrącenia.

Należy przy tym pamiętać, że art. 96 pr.upadł. stanowi o utracie prawa potrącenia przysługującego na podstawie art. 93-95 pr.upadł. Prawo to co do zasady przysługuje, jeżeli obie wierzytelności istniały w dniu ogłoszenia upadłości, chociażby termin wymagalności jednej z nich jeszcze nie nastąpił (art. 93 ust. 1 pr.upadł.). Jeżeli upadły lub jego dłużnik - i jednocześnie wierzyciel - złożył oświadczenie o potrąceniu przed ogłoszeniem upadłości, to w świetle art. 93 ust. 1 pr.upadł. w dniu ogłoszenia upadłości istniała już tylko jedna wierzytelność - nadwyżka wierzytelności wyższej – i nie jest już możliwa utrata prawa potrącenia. Natomiast zagadnienie, czy powołanie się w procesie na potrącenie mające miejsce przed procesem podlega rygorom z art. 203¹ k.p.c., nie zostało – jak wyżej wskazano – objęte pytaniami Sądu Apelacyjnego, nie występuje w rozpoznawanej sprawie i nie jest przedmiotem niniejszej uchwały.

4. Zatem art. 203¹ k.p.c. i art. 96 pr.upadł. regulują odmienne zagadnienia, czyli nie są konkurencyjne wobec siebie. Żaden z tych przepisów nie jest przepisem szczególnym wobec drugiego.

Dłużnik upadłego, pozwany przez syndyka, musi podnieść zarzut potrącenia dochowując ograniczeń z art. 203¹ k.p.c., gdyż w przeciwnym wypadku sąd pominie ten zarzut. Niezależnie od badania dochowania wymagań tego przepisu sąd bada, czy pozwany na podstawie art. 96 pr.upadł. nie utracił możliwości skorzystania z prawa potrącenia. Jeżeli w postępowaniu, wszczętym przez upadłego jeszcze przed ogłoszeniem, upadłości syndyk wstąpił do procesu w miejsce powoda, sąd także bada dochowanie wymagań z art. 203¹ k.p.c. W takim procesie utrata prawa do potrącenia na podstawie art. 96 pr.upadł. może być istotna, jeżeli termin z art. 203¹ § 2 k.p.c. nie upłynął przed ogłoszeniem upadłości i zaczął biec od nowa od doręczenia pozwanemu postanowienia o podjęciu postępowania z udziałem syndyka (art. 179 § 2 k.p.c.). Jeżeli termin ten upłynął przed ogłoszeniem upadłości, badanie ewentualnej utraty możliwości skorzystania z prawa potrącenia na podstawie art. 96 pr.upadł. jest bezprzedmiotowe, gdyż sąd na podstawie art. 167 k.p.c. i tak nie może brać pod uwagę faktu potrącenia. Natomiast jeżeli pozwany zgłosił zarzut potrącenia jeszcze przed ogłoszeniem upadłości i nie naruszył art. 203¹ k.p.c., to - jeżeli zostały spełnione warunki z art. 498 § 1 k.c. - w chwili ogłoszenia upadłości przynajmniej jedna z wierzytelności już nie istniała, a tym samym na podstawie art. 93 ust. 1 pr.upadł. nie stosuje się art. 96 pr.upadł.

Szczególna sytuacja powstaje, gdy w chwili ogłoszenia upadłości obie wierzytelności istniały, lecz wierzytelność pozwanego jeszcze nie była wymagalna. Wówczas z chwilą ogłoszenia upadłości pozwany na podstawie art. 93 ust. 1 pr.upadł. uzyskuje prawo do potrącenia mimo niespełnienia warunku wymagalności. W chwili podjęcia postępowania z udziałem syndyka zazwyczaj wierzytelność jest już wymagalna i rozpoczyna bieg dwutygodniowy termin z art. 203¹ § 2 k.p.c. Jeśli jednak nadal jest niewymagalna, to termin ten nie biegnie, gdyż przepis uzależnia bieg terminu od wymagalności, a nie od powstania prawa do złożenia oświadczenia o potrąceniu.

5. Drugie pytanie Sądu Apelacyjnego dotyczy stosunku rozstrzygnięcia o potrąceniu na liście wierzytelności do przesłankowej oceny tego samego potrącenia w procesie o wierzytelność upadłego. Sąd pytający prawidłowo stwierdził, że postanowienie sędziego-komisarza o zatwierdzeniu listy wierzytelności (art. 260 pr.upadł.) i poprzedzające je postanowienia sędziego-komisarza lub sądu upadłościowego w przedmiocie sprzeciwu (art. 259 ust. 1 i 2 pr.upadł.) nie wiążą poza postępowaniem upadłościowym i nie przysługują im powaga rzeczy osądzonej. Tym tezom Sąd Apelacyjny przeciwstawił zasadę, że wierzytelność przysługująca przeciwko upadłemu może być dochodzona wyłącznie w trybie zgłoszenia jej do listy wierzytelności, a tym samym sąd w procesie nie może orzec o skuteczności potrącenia, i oparł drugie ze swoich pytań na potrzebie rozstrzygnięcia tej sprzeczności.

Teza o wyłączności rozstrzygania o wierzytelnościach przeciwko upadłemu poprzez ustalenie listy wierzytelności jest błędna. Wierzyciel, który pozwał upadłego przed ogłoszeniem upadłości, po odmowie uznania jego wierzytelności może wnieść o podjęcie zawieszonego procesu przeciwko syndykowi (art. 145 ust. 1 pr.upadł.), a sąd procesowy nie jest związany odmową uznania wierzytelności i może zasądzić wierzytelność. Taki wyrok nie uprawnia do egzekucji z masy upadłości (art. 146 ust. 3 pr.upadł.), jest natomiast podstawą do sprostowania listy wierzytelności (art. 262 ust. 2 pr.upadł.). Zatem dochodzenie poza postępowaniem upadłościowym wierzytelności przeciwko upadłemu jest wyłączone tylko, jeśli powództwo nie zostało wniesione przed ogłoszeniem upadłości. Przy tym nie ma podstaw do rozciągania tego wyłączenia na obronę, w tym przez potrącenie, przed roszczeniami upadłego dochodzonymi przez syndyka. Żaden przepis nie wyłącza takiej obrony.

Artykuł 245 pr.upadł., w brzmieniu obowiązującym od 1 grudnia 2021 r., nie przewiduje już rozstrzygania na liście wierzytelności o prawie potrącenia. Wynikiem uznania, że wierzycielowi upadłego nie przysługuje potrącenie, jest umieszczenie wierzytelności na liście w pełnej wysokości. Dlatego wierzyciel upadłego, zainteresowany potrąceniem, ma interes w zaskarżeniu sprzeciwem także uznania jego wierzytelności (art. 256 ust. 1 pkt 1 pr.upadł.), jeżeli uznanie nastąpiło wbrew oświadczeniu o potrąceniu. Brak rozstrzygnięcia o potrąceniu wprost na liście

wierzytelności wyklucza związanie nim innych sądów na podstawie art. 365 k.p.c. Tego związania nie było także w przypadku listy wierzytelności sporządzonej na podstawie poprzedniego brzmienia art. 245 pr.upadł., co jednak – wobec zmiany przepisu – nie zostanie szerzej uzasadnione.

Z kolei art. 366 k.p.c. przyznaje powagę rzeczy osądzonej tylko wyrokom i postanowieniom co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym. Błędna jest przy tym teza Sądu Apelacyjnego, że postępowanie upadłościowe (tj. po ogłoszeniu upadłości) jest postępowaniem nieprocesowym. Przepisy o postępowaniu nieprocesowym stosuje się tylko do postępowania o orzeczenie zakazu prowadzenia działalności gospodarcze (art. 376 ust. 1 pr.upadł.). Postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości jest rodzajem procesu cywilnego (art. 35 pr.upadł.), natomiast postępowanie upadłościowe jest odrębnym rodzajem postępowania cywilnego, poza podziałem na proces i postępowanie nieprocesowe.

Podsumowując: sąd rozpoznający powództwo syndyka przeciwko dłużnikowi upadłego, broniącemu się zarzutem potrącenia, nie jest związany rozstrzygnięciem co do potrącenia dokonany pośrednio, przez rozstrzygnięcie o wysokości wierzytelności umieszczonej na liście.

6. Skoro lista wierzytelności nie wiąże poza postępowaniem upadłościowym, to *prima facie* wydawałoby się, że nie ma podstaw do zawieszenia procesu do czasu zatwierdzenia listy wierzytelności przez sędziego-komisarza (art. 260 pr.upadł.) lub przynajmniej rozstrzygnięcia o sprzeczności dotyczącym wierzytelności pozwanego. Należy jednak uwzględnić cel art. 96 pr.upadł., a jest nim ograniczenie procesów z udziałem syndyka. Odmowa uznania wierzytelności wymaga uzasadnienia (art. 245 ust. 1 pkt 8 pr.upadł.) i jeżeli przyczyną odmowy jest potrącenie, to syndyk powinien cofnąć pozew w części objętej potrąceniem. Lista wierzytelności nie wiąże wierzycieli poza postępowaniem upadłościowym, lecz wiąże organy postępowania upadłościowego, w tym syndyka, który w przypadku uznania potrącenia przez sędziego-komisarza traci legitymację do dochodzenia umorzonej części wierzytelności. Dlatego sąd rozpoznający powództwo syndyka powinien zawiesić postępowanie do rozstrzygnięcia o potrąceniu w postępowaniu upadłościowym.

Także wykładnia systemowa przemawia za zawieszeniem postępowania. Proces przeciwko upadłemu może zostać podjęty przeciwko syndykowi dopiero po prawomocnej odmowie uznania wierzytelności na liście, dopiero wtedy sąd może ocenić w procesie przysługiwanie wierzytelności przeciwko upadłemu. Jeżeli wierzytelność przeciwko upadłemu nie jest dochodzona, lecz jest podstawą potrącenia, czyli środkiem obrony przed wierzytelnością dochodzoną przez syndyka, to także najpierw powinna zostać oceniona na liście wierzytelności.

Postępowanie upadłościowe, w tym ustalenie listy wierzytelności, jest sądowym postępowaniem cywilnym i podstawą zawieszenia innego postępowania sądowego do czasu ustalenia listy jest art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c.

7. Sąd pytający błędnie powiązał zagadnienie zawieszenia procesu z zagadnieniem, czy potrącenie w upadłości staje się skuteczne dopiero z chwilą prawomocnego ustalenia i zatwierdzenia listy wierzytelności. Tymczasem okoliczność, że poprzez listę wierzytelności sędzia-komisarz uznaje lub nie uznaje potrącenie, nie wpływa na chwilę skuteczności potrącenia. Oświadczenie o potrąceniu staje się skuteczne z chwilą, gdy doszło do drugiej strony (art. 61 k.c.). Sędzia-komisarz lub sąd upadłościowy rozpoznający zażalenie, a także sąd procesowy, mogą orzekać o skuteczności potrącenia, lecz orzeczenia te nie wyznaczają chwili potrącenia.

Od ogłoszenia upadłości oświadczenia o potrąceniu należy składać syndykowi przy zgłoszeniu wierzytelności (art. 236 ust. pr.upadł.) i w wypadku spełnienia warunków dopuszczalności potrącenia, określonych w art. 93-95 pr.upadł., w tym istnienia obu wierzytelności, to potrącenie jest skuteczne wobec masy upadłości nawet, jeżeli sąd w procesie nie rozpozna zarzutu potrącenia ze względu na naruszenie wymagań z art. 203¹ k.p.c. Skutek potrącenia, czyli umorzenie wierzytelności, następuje z mocy prawa i jest niezależny także od tego, czy sędzia-komisarz uzna potrącenie za skuteczne (postanowienie sędziego-komisarza nie ma mocy poza postępowaniem upadłościowym). W przypadku niedochowania wymagań z art. 203¹ k.p.c. sąd procesowy nie jest zobowiązany do zawieszenia postępowania do czasu ustalenia listy wierzytelności, co jednak nie wyłącza możliwości zawieszenia. Jak wyżej wskazano, na skutek uznania

potrącenia w postępowaniu upadłościowym syndyk traci legitymację do dochodzenia wierzytelności w potrąconej części i jeżeli zachodzi wysokie prawdopodobieństwo utraty tej legitymacji, sąd może zawiesić postępowanie na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. Gdyby jednak zapadł wyrok pomijający potrącenie, które następnie zostałyby uznane na liście wierzytelności, to syndyk utraciłby legitymację do egzekwowania zasądzzonego świadczenia.

8. W celu pełnego przedstawienia relacji między listą wierzytelności a zarzutem potrącenia przeciwko wierzytelności upadłego dochodzonej przez syndyka należy jeszcze rozważyć sytuację, gdy dłużnik broni się potrąceniem, podniesionym z zachowaniem rygorów z art. 203¹ k.p.c., lecz nie zgłasza wierzytelności w postępowaniu upadłościowym. Należy przy tym pamiętać, że wierzyciel upadłego w istocie nie jest związany żadnym terminem do zgłoszenia wierzytelności. Skutkiem zgłoszenia po terminie oznaczonym w postanowieniu o ogłoszeniu upadłości, jest obowiązek uiszczenia do masy zryczałtowanych kosztów (art. 235 pr.upadł.). Ponadto spóźnione zgłoszenie naraża wierzyciela na pominięcie w planie podziału sporządzonym przed rozpoznaniem spóźnionego zgłoszenia. Dlatego powstaje zagadnienie, jak ma postąpić sąd procesowy, jeżeli pozwany ogranicza się do podniesienia zarzutu potrącenia, lecz nie zgłasza syndykowi wierzytelności.

Literalna wykładania art. 96 pr.upadł. sugeruje, że dłużnikowi upadłego, który zaniechał zgłoszenia swojej wierzytelności, przysługuje prawo potrącenia, gdyż nie zgłaszając wierzytelności nie mógł utracić tego prawa na podstawie art. 96 pr.upadł. Jednak art. 93-96 pr.upadł. kompleksowo regulują dopuszczalność złożenia oświadczenia o potrąceniu po ogłoszeniu upadłości. Systemowa wykładania art. 96 pr.upadł. prowadzi do wniosku, że zgłoszenie wierzytelności jest warunkiem koniecznym skorzystania z prawa potrącenia. Zgłoszenie wierzytelności otwiera drogę do skorzystania z prawa potrącenia, a w przypadku niezłożenia oświadczenia o potrąceniu najpóźniej przy zgłoszeniu zamyka tę drogę. Dłużnik upadłego może złożyć syndykowi oświadczenie o potrąceniu wcześniej, w tym w formie zarzutu potrącenia w procesie z powództwa syndyka, lecz możliwość skorzystania z prawa potrącenia powstaje dopiero z chwilą zgłoszenia wierzytelności. Przy tym sąd procesowy nie może zawiesić postępowania do czasu

ustalenia listy wierzytelności, ponieważ – na skutek braku zgłoszenia – nie istnieje inne toczące się postępowanie cywilne, od którego wyniku zależy rozstrzygnięcie sprawy. W takiej sytuacji dochodzona przez syndyka wierzytelność podlega zasądzeniu bez uwzględnienia potrącenia. Jeżeli następnie dłużnik zgłosi syndykowi swoją wierzytelność i potrącenie zostanie uznane (poprzez wskazanie takiej przyczyny odmowy umieszczenia wierzytelności na liście), syndyk utraci legitymację do egzekucji zasądzanego świadczenia w części umorzonej przez potrącenie. W przypadku odmowy uznania skuteczności potrącenia przez sędziego-komisarza, dłużnikowi upadłego pozostaje powództwo o pozbawienie wykonalności w oparciu o zarzut potrącenia (art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.).

9. Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę jak na wstępie

Agnieszka Jurkowska-Chocyk

Jacek Grela

Dariusz Pawłyszcz

(G.G.)

[R.G.]